

Przemysław Borowik*

Miasta i miasteczka w zbiorach Muzeum Pamięci Sybiru

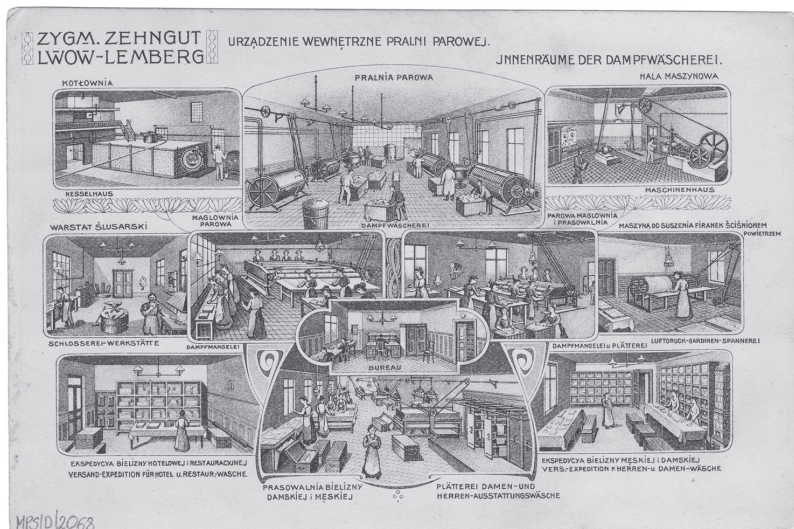
Muzeum Pamięci Sybiru powstało w roku 2017. Placówka od 2019 r. znajduje się przy ul. Węglowej 1 w Białymstoku. Stosunkowo pokaźne zbiory obejmują ponad 12 tys. obiektów i dosyć szybko powiększają się. Są wśród nich również obiekty bezpośrednio i pośrednio dotyczące miast i ich mieszkańców.

Część z nich dotyczy miast rosyjskich. Zwracają tu uwagę ryciny z XIX wieku. Wśród nich są widoki Tobolska (MPS/916), Irkucka (D/2537), Moskwy (MPS/1036), Orenburga (MPS/1034) oraz twierdzy Szlisselburg (Schlüsselburg) (MPS/872). Kilka rycin przedstawia świątynie katolickie w Rosji i ich wyposażenie. Dotyczą one świątyń w Irkucku (MPS/871, D/1713, D/1724), Omsku (D/1718), Orenburgu (D/1719, D/1720), Pskowie (D/1721), Tomsku (F/1083) oraz katolickich cmentarzy w Krasnoufimsku na Uralu (D/1715, D/1716) i Kungurze w guberni permskiej (D/1717). Na dwóch rycinach widnieje więzienie w Tobolsku (D/1722, D/1723), na innej więzienie w Czycie (F/1025). Najciekawsza wydaje się kolorowa akwatinta przedstawiająca Moskwę widzianą z pałacu cesarskiego. Rycina pochodzi z wydawnictwa Roberta Bowyersa pt. *Triumphs in Europe, in the Campaigns of*

* Dr Przemysław Borowik, Muzeum Sybiru w Białymstoku.

the Years 1812, 1813, 1814 commemorated by a Series of Twelve Views, Londyn 1814 (MPS/1036). Interesujące wydają się też miedzioryty przedstawiające strój „moskiewskiego dżentelmena” z 1779 r. (MPS/1033) i „rosyjskiej damy” z roku 1764 (MPS/1032).

Wśród fotografii miast rosyjskich szczególną uwagę należy przyłożyć do zdjęć Archangielska. Zostały one wykonane w 1897 r. podczas podróży polskiego milionera, hrabiego Ignacego Karola Korwin-Milewskiego, jachtem „Litwa” na Wyspy Sołowieckie. Dwie z nich przedstawiają nabrzeże portowe z zacumowanymi żaglowcami i kręcącymi się po nabrzeżu marynarzami i miejscowymi wyrobnikami. Kolejne dwa ujęcia to panorama miasta od strony rzeki Dźwiny. Zwraca uwagę fotografia ilustrująca przejazd ulicą wozu rekwizytowego i dwóch beczkowsów miejscowej straży ogniowej oraz zdjęcie dorożki na tle panoramy miasta. Na innej fotografii uwieczniono wojskowy patrol na jednej z ulic i sobór Świętej Trójcy (F/4249). Wśród fotografii miast rosyjskich przykuwają uwagę zdjęcia Minusińska z okresu przed I wojną światową. Na jednej z nich widzimy niebrukowaną ulicę, przy której stoją piętrowe i parterowe domy z cegły i drewna. Widoczni są mieszkańcy oraz powozy konne (F/833). Na drugiej widnieje panorama miasta z katedrą, budynek gimnazjum żeńskiego (F/835), dom rodziny Paszennych (F/837), nierozpoznana ulica (F/833), dom Wojciechowskich (F/583), drewniany most przez rzekę (F/842) i parostatek na przystani (F/840). Na przechowywanych w muzeum pocztówkach sprzed rewolucji 1917 r. widnieją kościoły rzymskokatolickie w Petersburgu (F/1796), Samarze (F/1788), Saratowie (F/3426) Włodzimierzu (F/1797), a także miasta: Kazań (F/1787), Krasnowodzk (F/1790), Mineralne Wody (F/3452), Władywostok (F/1753, F/1767), Złatoust (F/1775, F/1791).

Il. 1. Reklama Hygienicznej Pralni Parowej „Bristol” we Lwowie.
Urządzenie wewnętrzne pralni parowej, przed 1939 r., Muzeum
Pamięci Sybiru (sygn. MPS/D/2068)

Sporą grupę pamiątek po byłych Sybirakach stanowią fotografie i dokumenty osób, które opuściły sowiecką Rosję z Armią Andersa. Wiele z nich to fotografie i pocztówki przedstawiające miasta na Bliskim Wschodzie: w Iranie, Iraku, Libanie, Palestynie, Syrii, Egipcie. Największe wrażenie na Sybirakach zrobiła, oczywiście, Ziemia Święta i miasta związane z historią chrześcijaństwa: Jerozolima, Betlejem, Nazaret. Tu byli zesłańcy wykonali najwięcej fotografii i zakupili największą ilość pamiątek. Jednakże w zbiorach stosunkowo sporo jest obiektów z miast irańskich i irackich. W Isfahanie, zwanym „miastem polskich dzieci” z uwagi na liczbę przebywających tam polskich sierot, chętnie fotografowano Meczet Szacha, Pałac Czterdziestu Kolumn, imponujące

mosty na rzece Zayande, katedrę ormiańską. Polscy uchodźcy chętnie fotografowali siebie nawzajem na ulicach i przy pięknych zabytkach tegoż miasta. Niemal wszystkie fotografie i dokumenty z Isfahanu związane są z Wandą Felicią Sulikowską, córką aptekarza z Białegostoku (F/1977, F/3498, F/3570–3631). W 1940 r. została ona aresztowana przez Sowietów wraz z siostrą Haliną. Po pobycie w więzieniu w Łomży została wywieziona w głąb Związku Sowieckiego, do łagru Poćma w Mordwińskiej ASRS. W 1941 r. przebywała w okolicach miasta Mariińsk w obwodzie nowosybirskim. W 1942 r. wraz z matką ewakuowała się do Iranu. Początkowo przebywała w Pahlawi, potem w Teheranie. W latach 1943–1945 mieszkała w Isfahanie. Pracowała w charakterze księgowej w polskiej szwalni (zakład nr 20).

Il. 3. Obchody Świąta Miast Polskich we Lwowie, 1929 r., szklany negatyw ze zbiorów Muzeum Pamięci Sybiru (sygn. MPS/F/1726)

W zbiorach muzeum jest sporo obiektów z Teheranu. Ponadto reprezentowane jest Pahlawi nad Morzem Kaspijskim – pierwsze perskie miasto, do którego przybywali – po opuszczeniu „sowieckiego raju” – byli zesłańcy, oraz Awhaz, gdzie był obóz przejściowy przed opuszczeniem Iranu. W zbiorach MPS odnajdziemy obiekty dotyczące miast irackich, syryjskich, libańskich i palestyńskich, przede wszystkim Bagdadu, Damaszku i Bejrutu, również mniejszych miast i miasteczek. Oprócz fotografii ulic, pałaców, świątyń, pomników, zabytków zwracają uwagę ujęcia sytuacyjne jak np.: sprzedawca dzbanów w Bagdadzie (F/2718), Arabki niosące chrust (F/2722), iraccy policjanci kierujący ruchem ulicznym w Bagdadzie (F/2720, F/2721), iracki policjant konny (F/3658), czy fotografie z meczu piłkarskiego Anglia – Polska rozegranego 24 stycznia 1943 r. w Bagdadzie i wygranego przez Polaków 4:0 (F/2644, F/2645).

Wśród zbiorów muzeum nie brakuje obiektów dotyczących miast i miasteczek na ziemiach polskich oraz ilustrujących losy ich przedwojennych i powojennych mieszkańców. Wiele fotografii i pocztówek przedstawia ulice, place i świątynie Lwowa, Grodna i Wilna. Są obiekty z mniejszych miast i miasteczek, przede wszystkim w województwach wschodnich II Rzeczypospolitej.

Część z nich przedstawia obiekty użyteczności publicznej. Wśród nich wymieńmy szkoły: Liceum Krzemienieckie (F/123–124, F/1473, F/4063), Szkołę Powszechną im. Henryka Mościckiego w Kowlu (F/1056), Gimnazjum Państwowe w Pińsku (F/1059), Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Samborze (F/1066), Gimnazjum im. Romualda Traugutta w Brześciu nad Bugiem (F/49), Gimnazjum Męskie w Równem (F/735), Liceum i Gimnazjum im. Franciszka Karpińskiego w Śniatyniu (F/2253, F/3349), Cesarsko-Królewskie Gimnazjum w Stanisławowie (F/3375), Szkołę Powszechną w Boremelu na Wołyniu (F/4412).

Il. 4. Pomnik Romualda Traugutta w Świsłoczy, 1928–1939,
Muzeum Pamięci Sybiru (sygn. MPS/F/27)

Nie zabrakło w zbiorach fotografii szkolnych z Białegostoku. Na jednym ze zdjęć uwieczniono bal karnawałowy w Gimnazjum im. Zygmunta Augusta (F/136). Na innym widnieje

grupa uczennic Gimnazjum im. Księżnej Anny Jabłonowskiej (F/3535). Na kolejnej odbitce odnajdujemy uczniów jednej z białostockich szkół powszechnych (F/4026). Fotografii grupowych klas szkolnych i grup koleżeńskich oraz świadectw szkolnych uczniów różnych szkół z kresowych miast i miasteczek jest w zbiorach Muzeum Pamięci Sybiru więcej. Najstarsze są tu chyba listy pochwalne z Powiatowej Szkoły Szlacheckiej w Wiłkomierzu z 1853 i 1861 r. (D/4816, D/4819) oraz zwolnienie z gimnazjum w Kiejdanach na Święta Wielkanocne z 1863 r. (D/4820).

Przyciąga uwagę zestaw fotografii przedstawiających Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. Emilii Plater w Grodnie, mieszczące się w klasztorze poddominikańskim. Odbitki wykonano w miejscowym Polskim Zakładzie Fotograficznym Dominika Aneryka w latach trzydziestych XX w. Na fotografiach widoczny jest gmach poklasztorny, podwórze szkolne, wyposażenie sal lekcyjnych i pracowni, schody, aula z fortepianem, wystawa rękodzieła, a nawet prysznice. Są również ujęcia uczennic (F/1086–1099). Spośród fotografii szkół zawodowych i wyższych zwraca uwagę odbitka przedstawiająca wnętrze pracowni biologicznej Państwowego Seminarium Męskiego w Święcianach, z wystawionymi na pokaz wypchanymi okazami i innymi pomocami naukowymi (F/1654).

Spośród innych obiektów użyteczności publicznej odnajdziemy na fotografiach i pocztówkach zgromadzonych w muzeum wizerunki gmachów sądów i urzędów: Sądu Powiatowego w Zabłotowie, miasteczku w pow. śniatyńskim w województwie stanisławowskim (F/1062), Sądu Grodzkiego w Śniatyniu (F/2258), gmach Cesarsko-Królewskiego Sądu w Haliczu (F/3377), gmach sądu w Stanisławowie (F/2252), gmach Cesarsko-Królewskiego Sądu przy areszcie miejskim we Lwowie (F/1718), gmachy Starostwa i Urzędu Wojewódzkiego w Brześciu nad Bugiem (F/45–46),

budynku starostwa w Grodnie (F/1634). Zwracają uwagę fotografie pracowników Sądu Okręgowego w Czortkowie, w województwie tarnopolskim (F/938, F/2930, F/2931). Są to pamiątki po Janie Wojtasiewicz, pełniącym od 1938 r. obowiązki sędziego w tym położonym w dawnym województwie tarnopolskim miasteczku. Wcześniej pracował on w sądach w Tarnopolu, Brzeżanach i Kozowej, o czym świadczy przechowywana w muzeum dokumentacja aktowa (D/3247-3255, D/3260). Prawnikiem, którego dokumentacja przechowywana jest w muzeum, był Adolf Saraniecki (1884–1944), prawnik, poseł na sejm, polityk PSL „Piast”. Począwszy od 1910 r., pracował w sądach w Ottyni, Stanisławowie, Haliczu i Lwowie (D/3759–3803). Piękną pamiątkę stanowi poświadczenie dowództwa POW w Kołomyi tego, że Adolf Saraniecki brał udział w organizowaniu Polskiej Organizacji Wojskowej w Ottyni w powiecie tłumackim i walkach z Ukraińcami o to miasteczko (D/3765). Inny ciekawy dokument to poświadczenie kierownika miejscowego sądu o służbie Saranieckiego podczas ukraińskiej i rumuńskiej okupacji miasta Ottyni (D/3789).

Muzeum posiada wizerunki gmachów banków: ze Lwowa (F/3386, F/4112), Łucka (F/39), Pińska (F/33) i Charkowa (F/3411). Ciekawym obiektem użyteczności publicznej uwiecznionym na jednym z negatywów jest budynek Miejskiego Zakładu Kąpieli Ludowych we Lwowie (F/1714). W zbiorach są wizerunki gmachów zajmowanych przez Towarzystwa „Sokół” w Brodach (F/1045), Stryju (F/1861), Śniatyniu (F/2254), Zbarażu (F/1685), a także fotografia z obchodów sześćdziesiątej rocznicy powstania Towarzystwa Gimnastycznego Sokół we Lwowie (F/1717) oraz jednego z lwowskich zjazdów organizacji (F/1732). Jasełka w „Sokole” uwieczniono na zdjęciu z Wilna (F/4133).

Il. 5. Grajewo. Ruiny miasta, 1939 r. Muzeum Pamięci Sybiru
(sygn. MPS/F/1277 kolekcja Macieja Wojskiego)

Fotografii teatrów przechowuje muzeum kilka. Mowa tu o teatrze na Pohulance w Wilnie (F/82), Teatrze im. Stanisława Moniuszki w Stanisławowie (F/120), Teatrze Miejskim we Lwowie (F/1462, F/1830, F/2791, F/3370, F/3396, F/3402); Teatrze Miejskim w Charkowie (F/3481). Zwraca uwagę fotografia aktorów żydowskiego teatru z Białegostoku sprzed I wojny światowej (F/1252). Afiszy teatralnych nie ma muzeum niemal wcale. Ciekawe są za to afisze koncertów organizowanych przez Towarzystwo Oratoryjne w Tarnopolu (F/109–110), czy też afisze zapraszające na różne wydarzenia kulturalne, patriotyczne i religijne we Lwowie, Sokalu, Tarnopolu.

W zbiorach nie brak fotografii i pocztówek z przedstawieniami świątyń. Najliczniejsze są wizerunki kościołów i cerkwi wileńskich i lwowskich, także grodzieńskich. Na fotografiach licznie reprezentowane są, oczywiście, kościoły białostockie. Z pozostałych miast i miasteczek wschodnich terenów Polski odnotować można wizerunki kościołów w: Buczaczu (F/1662), Drohobyczu (F/4108), Dubnie (F/1674), Horochowie (F/1679), Iszkoldzi (F/1671), Jezupolu (F/4090), Krzemieńcu (F/1642), Kutach (F/2243), Morszynie Zdroju (F/1835, F/3383), Nowej Wilejce (F/110), Nowogródku (F/1373), Pińsku (F/30, F/33–34, F/1647), Równem (F/122), Słonimie (F/1678), Sokalu (F/1477–1478), Stanisławowie (F/1061, F/1656), Stryju (F/1860), Śniatyniu (F/2256), Tarnopolu (F/1909, F/4079), Włodzimierzu (F/1690, F/3418), Zaleszczykach (F/1063), Złoczowie (F/1902) i Żółkwi (F/1904).

Il. 6. Choroszcz. Zniszczenia wojenne, 1915 r., Muzeum Pamięci Sybiru (sygn. MPS/F/1183 kolekcja Macieja Wojskiego)

Mniej liczne są wizerunki miejskich cerkwi unickich i prawosławnych. Oprócz cerkwi lwowskich, wileńskich i grodzieńskich wymieńmy tu świątynie: w Brodach (F/1640), Drohobyczu (F/4068), Kowlu (F/3358, F/4096), Lidzie (F/4132), Poczajowie (F/4106), Samborze (F/1854) i Stryju (F/4107). Kilka z fotografii świątyń stanowi jednocześnie dowód złożenia ofiary i pamiątkę ich budowy. Przykładem może być „Pamiątka złożenia ofiary na budowę kościoła św. Rocha i Domu Starców w Białymstoku” z wizerunkiem kościoła, z monumentalną rzeźbą Chrystusa Dobrego Pasterza umieszczoną nad bramą w 1947 r., oraz owalnym wizerunkiem proboszcza ks. Adama Abramowicza (F/3523), czy też karta pocztowa z grafiką przedstawiającą „Nowobudujący się Kościół św. Piotra i Pawła w Zdobunowie na Wołyniu” (F/752). Inna pocztówka, to jest „Cudowna obrona miasta Lwowa w r. 1648 przed Tatarami za przyczyną św. Jana z Dukli”, z wizerunkiem obrazu z kościoła bernardynów, była jednocześnie cegielką na budowę Schroniska św. Jana na Puszczy w Dukli (F/1495). Cegielka na budowę kościoła Serca Jezusowego w Wilnie ma z kolei tradycyjną formę obrazka religijnego (D/3055), podobnie jak ofiara na budowę kościoła w Rykach w guberni siedleckiej (D/3450). Ofiara na odbudowę kościoła św. Ignacego w Wilnie ma postać znaczka (F/3451). Jeszcze inna pamiątka ofiary złożonej na kościół NMP Łaskawej w Stanisławowie ma format drukowanego rozkładanego podziękowania z wizerunkiem obrazu NMP Łaskawej (D/3832). Wizerunków Matki Boskiej z różnych miejskich świątyń jest w muzeum więcej. Jednym z ciekawszych jest niewielki miedzioryt z wizerunkiem koronowanego obrazu MB Poczajowskiej (D/3005).

Kilka fotografii przedstawia miasta Białostockizny w latach II wojny światowej. Robią wrażenie widoki zniszczonego w 1939 r. Zambrowa (F/1272, F/1273) i Grajewa (F/1274–1281), w tym ruiny synagogi w Grajewie (F/1274). Jedna

z fotografii ukazuje panoramę z kościołem w miasteczku Mońki, obecnie mieście powiatowym na Podlasiu (F/1317). Są dwie fotografie zniszczonego mostu w Toruniu (F/1272, F/1273). Dużo jest fotografii Białegostoku z tego okresu. Większość z nich dotyczy okupacji niemieckiej w 1939 r. i w latach 1941–1944. Zwracają tu uwagę zdjęcia z tzw. kolekcji Macieja Wojskiego. Elementem tego zbioru są również albumy z fotografiami z I wojny światowej.

Il. 7. Białystok. Rynek. Scena rodzajowa, 1915–1918
(sygn. MPS/F/1183 kolekcja Macieja Wojskiego)

Zwracają uwagę ujęcia Tykocina i jego żydowskich mieszkańców, zniszczonej podczas działań wojennych Choroszczy, miast Kowna, Wilna, Knyszyna, uchodźców przemierzających ulice Podbrodzia, sklepu czy też jadłodajni w Wilejce (F/1183,

F/1188, F/1190–1192), stacji kolejowej w Knyszynie, wnętrza zakładu dentystycznego (F/1184).

Il. 8. Podbrodzie. Uchodźcy, 1915–1918
(sygn. MPS/F/1183 kolekcja Macieja Wojskiego)

Ciekawie przedstawiają się fotografie z uroczystości. Kilka ujęć dokumentuje obchody rocznicy Powstania Styczniowego w Białymstoku w roku 1934. Wyświęcono wówczas sztandar miejscowego Oddziału Związku Sybiraków (F/993–995). Poczet sztandarowy oddziału widnieje również na zdjęciach z uroczystości patriotycznych 11 listopada roku 1934 (F/2284). Inna fotografia ukazuje poczet sztandarowy w maju 1935 r. (F/2283, F/3234). Co ciekawe, na historycznym sztandarze białostockiej organizacji Sybiraków widnieje obok dat „1918”

i „1863” również rok 1881, czyli data udanego zamachu na cara Aleksandra II. Fotografii związanych ze sztandarami jest w muzeum więcej. Na zdjęciu z 11 listopada 1936 r. obserwujemy przemarsz Związku Inwalidów Wojennych z Białegostoku, z pocztem sztandarowym na czele (F/414). Na innej odbitce widnieje pochód członków organizacji strzeleckiej ze sztandarem na uroczystościach 3 Maja 1938 r. (F/416). Z kolej na szklanym negatywie z 1929 r. uwieczniono uroczystość wręczania sztandaru 1. Lwowskiej Drużynie Harcerskiej (F/1730). Inna fotografia to grupowe zdjęcie z poświęcenia sztandaru lwowskiego cechu introligatorów (F/1931). Na kolejnym szklanym negatywie uwieczniono poświęcenie sztandaru Ochotniczej Straży Pożarnej (F/1919).

Niezwykłe interesująco przedstawiają się fotografie z obchodów Święta Miast Polskich we Lwowie. Na szklanych negatywach uwieczniono uczestników uroczystości, w strojach historycznych przemierzających się dorożkami i defilujących ulicami miasta, a te są udekorowane flagami i proporczykami (F/1724–1726). Na innej fotografii uwieczniono święto w Brzuchowicach (pow. Lwów) z udziałem 26. Pułku Piechoty (F/1802). Kolejne fotografie ukazują święta i uroczystości religijne: Boże Ciało we Lwowie (F/1371) i Wilnie (F/640), uroczystości we Lwowie ku czci błogosławionego Jana z Dukli (F/1729). Inne fotografie przedstawiają kondukt pogrzebowe przemierzające się ulicami miast i uroczystości pogrzebowe. Zwraca uwagę szklany negatyw z 1931 r., dokumentujący uroczystości pogrzebowe Zygmunta Frylinga, dziennikarza „Kurier Lwowski” i prezesa syndykatu dziennikarzy polskich (F/1916), oraz fotografie z pogrzebu wójta, Władysława Drewniaka, w miasteczku Boremel na Wołyniu w 1938 r., a także białostockiego aptekarza, Stefana Sulikowskiego, w 1953 r. (F/3096, F/3907). Ogromne wrażenie robią zdjęcia z lwowskiego cmentarza. Na jednym ze

szklanych negatywów widzimy szeregi drewnianych trumien z wypisanymi na planszach imionami i nazwiskami polskich bohaterów, w tym trumnę „nieznanej legionistki” (F/1715). Inny szklany negatyw uwiecznia uroczystości na Cmentarzu Obrońców Lwowa (F/1917). Ciekawym obiektem jest fotografia żydowskiego cmentarza w mieście Bóbrka w dawnym województwie lwowskim (F/1921).

Il. 9. Trumny ze zwłokami obrońców Lwowa poległych w 1918 i 1919 r., po ekshumacji w 1926 r., szklany negatyw ze zbiorów Muzeum Pamięci Sybiru (sygn. MPS/F/1715)

W zbiorach muzeum jest przechowywanych zaledwie kilka fotografii obiektów przemysłowych. Są to wizerunki zniszczonej w czasie I wojny światowej fabryki w Dojlidach. Obecnie wieś ta jest częścią miasta Białystok (F/1234). Bardzo ciekawe

są fotografie Parowej Fabryki „Progres” w Stanisławowie (F/1949), Fabryki Wyrobów Tytoniowych w Grodnie (F/2235) oraz szybów w Borysławsko-Drohobyckim Zagłębiu Naftowym (F/1506, F/1507, F/1508, F/1746, F/4318, F/1930) i w Dąbrowie, nazwanej potem Górniczą (F/1747). Niezwykle ciekawie, a nie ma ich wiele, przedstawiają się fotografie drobniejszych przedsiębiorstw, zakładów usługowych i handlowych: wnętrza zakładu snycerskiego w Równem z mistrzem przy pracy (F/1960, F/1961), wnętrza masarni w Wilejce Powiatowej (F/4257, F/4258), mleczarni w zakładzie zdrojowym w Truskawcu (1874), firmy „Bacutil” we Lwowie (F/1404, F/1799). Zwraca uwagę reklama Hygienicznej Pralni Parowej „Bristol” we Lwowie, na której rozrysowano praktycznie cały proces, jaki przechodziło zabrudzone ubranie, bielizna czy pościel podczas prania w tym zakładzie (D/2068). Z kolei na karcie pocztowej znajduje się reklama „Wytwórni Artykułów Sportowych Braci Brand” we Lwowie, specjalizującej się w produkcji bambusowych wędek (D/2083). W muzeum przechowywane są przedmioty związane z działalnością „Salonu Mód Męskich Gustawa Harasymowicza” przy ul. Mikołaja Zyblikiewicza 2 we Lwowie, tj. szklane szyldy oraz metki ubrań (MPS/518–520). Kilka drobiazgów reklamowych wiąże się z działalnością aptek lwowskich Antoniego Groblewskiego (D/2069) i Mieczysława Freunda (D/2070) oraz wileńskiego „Składu Apteczno-Perfumeryjnego Kudrewicza” (D/2103). Dużo materiałów archiwalnych i fotografii związanych jest z białostockim aptekarzem, Stefanem Sulikowskim.

Na kilku odbitkach przechowywanych w muzeum widnieją obiekty wystawiennicze. Mowa tu o budynkach Targów Wschodnich we Lwowie (F/44, F/1464, F/1727, F/1736, F/1738, F/1740), Targów Północnych w Wilnie (F/60, F/4061) i Targów Wołyńskich w Równem (F/121). Na jednym ze zdjęć stoją ofi-cjele na tle plakatów X Jubileuszowych Międzynarodowych

Targów Wschodnich we Lwowie (F/1741), na innym – odwiedzająca targi delegacja amerykańska (F/1739). Z nowoczesnej infrastruktury zwraca uwagę wizerunek stacji nadawczej Polskiego Radia w Wilnie na Lipówce (F/59) oraz stacji nadawczej we Lwowie (F/1463), zimowa sceneria lwowskiego lotniska Lewandówka (F/1720), czy też wnętrze elektrowni w Białymstoku (F/1243), a ponadto Państwowa Stacja Geologiczna w Borysławiu (F/1682).

Stosunkowo nielicznie reprezentowane są w zbiorach stacje kolejowe: Białystok (F/1212, F/1219), Baranowicze (F/54), Brześć Litewski (F/3323–3326, F/3442), Kowel (F/1906, F/4078), Lwów (F/113, F/1453, F/1646, F/3329, F/3403), Podbrodzie (F/1046), Równe (F/736), Tarnopol (F/4076), Worochta (F/1060, F/1396), Zdobunowo (F/753).

W zbiorach nie mogło zabraknąć wizerunków rynków i placów miejskich. Muzeum Pamięci Sybiru posiada wizerunki placów rynkowych i targowych z: Białegostoku (F/1011, F/1238, F/1200, F/2103, F/1238, F/1300–1301, F/1303, F/1307, F/1313), Brzeżan w woj. tarnopolskim (F/37, F/1057, F/3363), Czortkowa (F/1048), Doliny (F/2215), Grodna (F/2226), Kamienia Koszyrskiego (F/1049), Kołomyi (F/1481), Lwowa (F/1430, F/1454, F/1465, F/1728, F/2788, F/2789–2790, F/3369), Nieświeża (F/1055), Nowogródka (F/1052, F/1185), Nowo-Święcian (plac kolejowy) (F/1043), Pińska (F/1633, F/1643), Stanisławowa (F/3373), Stołbców (F/1053), Stryja (F/1068), Zaleszczyk (F/1899). Są też wizerunki ratuszy, często, co zrozumiałe, wraz z fragmentem rynku miejskiego: w Białymstoku (F/1198, F/1210, F/1247–1248, F/1256, F/1260, F/1319), Brzeżanach (F/1057), Kołomyi (F/1480), Lwowie (F/1657), Nadwórnej (F/1067), Rawie Ruskiej (F/4100), Samborze (F/4083), Stanisławowie (F/1421, F/3373), Śniatyniu (F/2255), Wilnie (F/1879) i Zaleszczykach (F/1813). Ulice i widoki poszczególnych dzielnic, panoramy i widoki ogólne miast, fotografie

kamienic występują w zbiorach wcale licznie. Warto zwrócić uwagę na wizerunek Kolonii Urzędniczej im. Gabriela Narutowicza w Brześciu nad Bugiem (F/42). Nie brak fotografii ulicznej, chociaż nie zawsze sfotografowane osoby znane są z imienia i nazwiska.

Stosunkowo nielicznie w zbiorach występują pomniki. Wśród nich wymieńmy fotografię nierozpoznanego mężczyzny na tle pomnika Romualda Traugutta w Świsłoczy – miasteczku w dawnym powiecie wołkowyskim (F/27).

Planów architektonicznych nie ma w muzeum wcale. Wyjątkiem jest plan budowy murowanego domu parterowego w Stryju z 1937 r. (D/2123).

*

Zbiory Muzeum Pamięci Sybiru są bardzo różnorodne. Artykuł niniejszy nie pretenduje do ich pełnego przedstawienia nawet w kwestii miast, które w gruncie rzeczy nie są bezpośrednim przedmiotem zainteresowania muzeum. Większość zgromadzonych zbiorów dotyczy dziejów miast i miasteczek tylko pośrednio, ilustrując przedwojenne i powojenne życie i wojenne losy ich mieszkańców. Przykładem mogą tu być relacje i pamiętniki deportowanych. Zdarza się, że obejmują one nie tylko samą deportację i losy zesłańcze, lecz również okres przed deportacją, rzadziej – po deportacji. Przykładem może tu być diariusz Hanny Hersche ur. 1926 r. w Warszawie, potomkini właścicieli słynnego warszawskiego „Domu Mody Bogusława Hersche”. Po wybuchu II wojny światowej rodzina uciekła na Litwę. Od października 1939 r. mieszkali w Wilnie. Notes z zapiskami diariuszowymi obejmuje rok 1941 r., a więc okres około pół roku przed deportacją. Zapiski diariusza informują o pogodzie w Wilnie, ilości lekcji, wizytach towarzyskich, relacjach rodzinnych i koleżeńskich, rozrywkach, wizytach w teatrze, niedzielnej bytności w kościele. Ilustrują więc

niejako na pozór zwyczajne życie młodej panienki. Pojawiają się jednak elementy nowe, jak obchody rocznicy śmierci Lenina, klasówki z litewskiego i rosyjskiego, robienie dekoracji na święto 1 maja itp. (D/3075). Nie brak w pamiętnikach wspomnień drastycznych wydarzeń tych burzliwych czasów: „Drugi straszny podobny obraz miał miejsce w miasteczku Sopoćkiniach, gdzie za jakiegoś tam niemieckiego żołnierza, który był pokaleczony nie wiadomo kim, ludność żyjąca w Sopoćkiniach była zegnana na plac rynkowy, okrążoną Niemcami i z karabinów maszynowych obstrzelana. Wielu było zabitych, rannych, a wiele byli schwyceni także w zakładniki i wywiezione” – wspominał Józef Garbukiewicz (D/3222). Innym pamiętnikiem zachowanym w formie oryginalnego rękopisu są wspomnienia Bronisława Goliszewskiego – zastępcy szefa urzędu skarbowego w Krzemieńcu. Opisuje on skutki bombardowania tego miasta, braki aprowizacyjne, przewalającą się przez Krzemieniec falę uciekinierów, w tym ministra pełnomocnego Brazylii, który zatrzymał się na krótko w jego domu. Relacjonuje też objęcie władzy w mieście przez miejscowych komunistów, likwidację handlu poprzez przymusowe tworzenie kooperatyw, przejęcie byłego Urzędu Skarbowego przez Sowietów i pracę pod przymusem w nowych warunkach. Spojrzenie niejako od wewnątrz na nowe porządki czyni ten pamiętnik ciekawym, chociaż jego większa część poświęcona jest pobyтови na zesłaniu i czasom późniejszym (F/1443/1). Relacji i dokumentów bezpośrednio i pośrednio dotyczących szeroko rozumianych dziejów miast i ich mieszkańców jest w muzeum więcej.